

Fredagsakademi på Regionförbundet 19 februari 2010

Tema: *Valdeltagande – varför är det viktigt, varför minskar det och vad kan vi göra åt det?*
Med *Stefan Dahlberg*, forskare vid Göteborgs universitet och Svenska valforskningsprogrammet, samt *Torgny Larsson* regionfullmäktiges ordförande och dagens moderator. Denna Fredagsakademi arrangerades tillsammans med Örebro läns bildningsförbund.

Deltagare: 40 varav 34 föranmälda

Dokumentation: *Marcus Olovsson*

Sammanfattning

Inledning

Den femtonde fredagsakademin i ordningen hade temat valdeltagande och arrangerades tillsammans av Regionförbundet Örebro och Örebro läns bildningsförbund. Dagens föreläsare och gäst var **Stefan Dahlberg** som är forskare vid Göteborgs universitet och Svenska valforskningsprogrammet. Dahlberg studerar bland annat hur väljarnas uppfattning om politiska partier påverkas av hur partierna betar sig men även av valsysteem och partisystem.

Torgny Larsson regionfullmäktiges ordförande och aktiv i demokratinätverket var moderator under fredagsakademin och förklarade att det fanns ett stort intresse bland demokratinätverkets deltagare att diskutera valdeltagande generellt och särskilt hur man t.ex. ute i kommunerna kan arbeta med att öka valdeltagandet. Larsson inflikade att valnämnder har en stor roll att spela i det kommande valet när det gäller att engagera folk att rösta och förbättra tillgängligheten. När det gäller kommuner som ökat valdeltagandet i det senaste valet nämnde Larsson två goda exempel; Dals Eds kommun och Botkyrka kommun. I den förra satsade man på målinriktade aktiviteter som exempelvis att engagera människor i den lokala schackklubben och fotbollsföreningen, vilket medförde att antalet unga och förstagångsväljare ökade markant gentemot föregående val. I Botkyrka hade man en annan utgångspunkt som gick ut på att ge unga sommarjobb som valinformatörer. Även det visade sig vara en lyckad strategi. På SKL's webbplats kan du se en kort film om dessa båda initiativ för ökat valdeltagande: http://www.skl.se/web/Ratt_att_rosta.aspx.

Valdeltagande – varför är det viktigt, varför minskar det och vad kan vi göra åt det?

Stefan Dahlberg gav en kort introduktion till den svenska valforskningen och övergick sedan till att berätta om det svenska valdeltagandet.

Varför är valdeltagande viktigt?

Valet att rösta eller inte rösta är inte enbart ett individuellt ställningstagande utan även en nationell angelägenhet menar Dahlberg. Det är ett mått på hur väl det demokratiska maskineriet fungerar och ett kvitto på hur alla inblandade aktörer som partier, kandidater, medier och medborgare lyckats med sin uppgift. Valdeltagandet i Sverige har i jämförelse med många andra länder legat på en mycket hög nivå under den andra delen av 1900-talet. Som mest röstade nära 92 % till valet 1982, men valdeltagandet har sjunkit under senare tid med över 10 procentenheter och i valet 2006 röstade 80,4 %. Räknar man bort nyligen demokratiserade länder och de länder som har eller haft röstpplikt återfinns Sverige på fjärde – femte plats i topplistan över valdeltagande under samma period.

Olika förklaringar till variationer i valdeltagande

Inom forskningen finns i huvudsak tre förklaringar till variationer i valdeltagande:

- *institutionell-*,
- *kontext-* och
- *individförklaringar*.

Dessa förklaringar eller faktorer samspelar dock vilket kan innebära att individer med helt lika förutsättningar och egenskaper skiljer sig åt beroende på institutionell- eller social kontext. När det gäller *individuella förklaringarna* bakom högt valdeltagande pekar Dahlberg främst på om individen har en hög social status med avseende på t.ex. kön, klass, yrke, ålder, politisk kunskap och om vart man är född. Så kallade motivationsförklaringar som bidrar till högt valdeltagande är att en individ har en stark partiidentifikation, stort politiskt intresse eller känner en plikt att gå att rösta. Det som framgår av forskningen är att det finns systematiska skillnader i valdeltagande beroende på ålder, yrke och kön. Äldre röstar i allt större utsträckning än unga (vilket samvarierar med flera faktorer som utbildning, politiskt intresse etc), tjänstemän i högre utsträckning än arbetare och kvinnor mer än män. Att unga väljare röstar i mindre utsträckning än övriga väljare innebär att en hög andel unga kan få en avgörande inverkan på valdeltagandet. Partierna har här ett stort ansvar att mobilisera nya väljare, menar Dahlberg, då de första valen i en medborgares liv (att rösta eller inte rösta) är avgörande för framtida valdeltagande – om man inte röstar i de första valen tenderar man att fortsätta förbise denna möjlighet även i kommande val.

Den *kontext* som påverkar valdeltagande brukar delas in i politisk och social kontext. Den *politiska kontexten* kan kortfattat beskrivas som den spänning som omger ett val och hur mycket som står på spel. *Jämmt lopp - hypotesen* brukar nämnas i detta sammanhang och innebär att ju mer oviss utgången är, desto högre blir valdeltagandet. Om valet inte är spännande, regeringsmakten inte står på spel, förutsättningar för ansvarsutkrävande är dåligt och det är svårt att förutse framtida koalitioner så tenderar valdeltagandet däremot att bli lägre. Den politiska kontextens betydelse kan urskiljas när man t.ex. jämför valdeltagandet i de svenska riksdagsvalen och valen till europaparlamentet – valdeltagandet till det senare är på en betydligt lägre nivå då EU av många upplevs som alltför perifert med en för väljarna mindre tydlig roll. Den *sociala kontexten* är också något som påverkar valdeltagandet. Faktorer som bidrar till ett högt valdeltagande är enligt Dahlberg bland annat om det i samhället finns stora politiska resurser och ett aktivt föreningsliv. På individnivå kan typ av bostadsområde eller kommun ha betydelse för röstandet.

De *institutionella förklaringarna* till högt valdeltagande innefattar bland annat ett lands valsystem, typ av valadministration men även valdagarnas placering. De faktorer som tydligast påverkar valdeltagandet i positiv riktning kan sägas vara om ett land har enkammersystem; proportionella valsystem; spärrar; röstplikt; förtidsröstningssystem samt ordning på röstlängder. Andra viktiga faktorer är att det finns gemensamma valdagar för lokala och nationella val, att dessa sker på en söndag antingen på våren eller hösten och att de sker relativt sällan.

I anslutning till detta kom en diskussion upp bland åhörarna om vad det skulle innebära om valdagarna för de lokala valen och valet till riksdagen skiljs åt. Som ovan antydde Dahlberg att valdeltagandet överlag skulle sjunka, särskilt i de lokala valen, men att det möjligen skulle bli mer tydlighet och fokus på de enskilda valen.

En annan fråga som engagerade åhörarna var den om fasta valperioder kontra rullande. **Magnus Persson**, regionförbundet, menade bland annat att de fasta valperioderna generellt kan ha en negativ inverkan främst på engagemanget mellan valen och tenderar endast att aktivera politikerna nära inpå ett val. Stefan Dahlberg menade att ökade inslag av folkomröstningar kunde vara ett sätt att vitalisera demokratin mellan valen och därmed öka politikernas och medborgares engagemang.

Gott hopp om framtiden

Trots de senaste decenniernas nedgång i valdeltagande finns det fortsatt gott hopp om framtiden. Dahlberg nämner dock att återväxten i valdeltagande bland yngre ser ut att vara lägre i jämförelse med tidigare ungdomsgenerationer. Dessutom tenderar dagens medborgare att i högre utsträckning än förut villkora sitt valdeltagande genom att stå över ett ospännande val. Analyser inom valforskningsprogrammet visar att cirka 75 procent av medborgarna kommer att fortsätta rösta med samma regelbundenhet. För att även i framtiden klara 80 procent nivån krävs att partier och medier gör sitt jobb – valrörelserna måste vara intressanta och tydliga, avslutar Dahlberg.

Hur kan man öka valdeltagandet – diskussion utifrån presentationen

Enligt Dahlberg finns det främst två sätt att öka valdeltagandet:

- Det första handlar om att utöka möjligheterna att förtidsrösta, vilket har visat sig vara gynnsamt i de områden där antalet röstmottagningsställen ökat.
- Det andra sättet handlar helt enkelt om att engagera och satsa på ungdomar.

Bland åhörarna ställdes en fråga om etnicitet som faktor och hur man kan öka utrikes föddas valdeltagande, dock hade inte Dahlberg någon data att tillgå kring detta för tillfället.

En annan fråga rörde huruvida elektronisk röstning kan öka valdeltagandet. Dahlberg menade att en sådan möjlighet mycket väl kan öka valdeltagandet men så länge det finns risk för att rättsäkerheten hotas betraktas inte elektronisk röstning som en möjlighet.

En tredje fråga som ställdes handlade om huruvida personvalssystemet fått genomslag i röstbenägenheten. Dahlberg menade att det hittills närmast kan liknas vid ett fiasko eftersom kryssandet av politiker sällan gett något märkbart resultat - däremot är personval viktigt för

åsiktsrepresentationen och den sociala representationen samt för att skapa en tydligare samhörighetskänsla.

Hur kan man öka valdeltagandet - Några lokala exempel

Efter Dahlbergs genomgång av den svenska valforskningen och en kort diskussion inbjöds åhörarna att diskutera hur man mer konkret kan arbeta ute i kommunerna för att höja valdeltagandet inför det kommande valet. Här följer ett axplock:

Torgny Larsson menar att kommunerna i länet kan påverka mycket själva. Han nämner speciellt skolornas roll och hur man kan bli bättre på att ta emot partier som vill informera inför exempelvis ett val. Det förekommer att skolor valt att inte låta något parti överhuvudtaget få tillträde. En annan åtgärd som kommunerna kan förbättra enligt Larsson är tillgången till god information inför val – att det tydligt bör framgå vart medborgarna kan rösta, när och hur.

I **Kumla kommun** använde man bokbussen som redskap i valet 2006 för att locka fler personer att rösta. I ”Valbussen” kunde personer förtidsrösta utan krav på att man skulle ha med sig röstkortet. Försöket med att kunna rösta på bussen ökade tillgängligheten då den stannade på flera platser i kommunen. Experimentet visade sig vara lyckat och ”valbussen” kommer återigen rulla på vägarna inför valet i höst.

Lars Berge Kleber, ordförande i Örebro läns bildningsförbund, kunde meddela att en rad aktiviteter kommer att genomföras i anslutning till valet 2010 för att engagera så många som möjligt bland bildningsförbundets medlemsorganisationer (studieförbund och folkhögskolor med flera). De man främst försöker nå är ungdomar och utrikes födda genom bland annat att:

- informera om hur och vart man kan rösta
- anordna speciella temadagar kring valdeltagande på folkhögskolorna
- ha ett flertal valmöten på främmande språk
- använda sig av nya medier/sociala medier
- anordna större möten/hearings (studieförbunden)
- engagera konsulenterna inom rockmusik och amatörteater

Berge Kleber avslutade med att säga att detta arbete kommer att ske ideellt men påpekar samtidigt att det fortfarande finns ekonomiska hinder som kan påverka satsningens omfattning.

Irén Lejgren, regionstyrelsens ordförande, berättade om några positiva erfarenheter när det gäller att öka valdeltagandet från förra gången det var val. Ett exempel var dörrknackningar som visade sig ha en stark effekt i de områden det utfördes.

Torgny Larsson sammanfattade det som diskuterats genom att använda en liknelse - för att öka valdeltagandet krävs det att vi använder oss av ”helpress” och ”totalhandboll”, det vill säga Arvika baskets och Lindesberg handbolls framgångsrika spelidéer inom respektive område. Hans poäng var att man ute i partierna och kommunerna bör satsa på en mängd olika aktiviteter inför det kommande valet. Det gäller flera av de exempel som kom upp under detta tillfälle som dörrknackningar, valbussar och att ha ett representativt urval av politiska

representanter på listorna. Demokratinätverket har en viktig roll att spela som en arena för goda idéer och samtal för att öka valdeltagandet och engagemanget bland politiker och medborgare, avslutade Larsson.

Nästa Fredagsakademi på Regionförbundet hålls den 26 mars och har temat ”Klimatfrågan och regional tillväxt”

Välkommen!